

ואתחנן ב

יד ואח"כ נותן של ראש וכשהוא חולץ חולץ את של ראש ואח"כ של יד.

דארף מען פארשטיין:

(א) וואס איז דער טעם וואס די גמרא לערנט ארויס דעם סדר פון הנחת תפילין פון דעם פסוק „וקשרתם גו' והיו גו'“ שבפרשתנו, און ניט פון דעם פסוק (וואס שטייט פריער) אין פ' בא, וואו די מצוה פון תפילין ווערט אנגעזאגט צום ערשטן מאל? — ווי איז מכילתא?

(ב) פון פשטות הגמרא זעט אויס, אז מ'דארף אנקומען צו צוויי לימודים — איין לימוד אויף דעם דין „כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש“, און א באזונדער לימוד אויף דעם דין „כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד“; משא"כ לויט דער מכילתא איז ביידע דינים ווערן ארויס-געלערנט פון זעלבן לימוד.

ב. לכאורה וואלט מען געקענט פארענטפערן קושיא אחת בחבירתה, ובהקדים לבאר — לויט דער מכילתא — ווי אזוי לערנט מען ארויס פון פסוק אויך דעם צווייטן פרט „וכשהוא חולץ חולץ את של ראש ואח"כ של יד“?

(5) בשאלות בא (שאלתא מה) הובא (ע"ד) לשון הגמרא, אבל במקום הכתוב „וקשרתם לאות גו'“ — כתב „דכתיב והיו לאות על ידך והדר ולזכרון בין עיניך“. ולהלן שם „אסברה לי והיו לטוטפות בין עיניך כ"ז שבין עיניך יהו שתיים“. אבל בגמרא לפנינו הוא כפנים. וכ"ה בריף, תוס', רא"ש כ"י ועוד. וראה שאלת שלום והעמק שאלה שם. דק"ס מנחות שם.

(*) לכאורה ט"ס שהושמטה תיבת „לך“. ובהוצאת מירסקי (ירושלים תשכ"ד) — שאליתא מז — מביא מכמה כתי' שהובאה תיבת „לך“.

א. וועגן דעם סדר הנחת תפילין זאגט די גמרא „תנא כשהוא מניח מניח של יד ואחר כך מניח של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד בשלמא כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש דכתיב¹ וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך אלא כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד מגלו, אמר רבה רב הונא אסברא לי אמר קרא והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהו שתיים“ (והיו משמע שתיים כל זמן שיהו בין עיניך יהו שתיים כל זמן שאותן של ראש מונחים אותן של יד נמי מונחין אלמא דראש חליץ ברישא — פרש"י).

אין מכילתא אויפן פסוק² „והי' לך לאות על ידך“ שטייט: כל זמן שתפילין של יד ביד תן את של ראש בראש מכאן אמרו מצות תפילין כשהוא נותן נותן של

(1) מנחות לו, א.

(2) פרשתנו ו, ח.

(3) בא יג, ט.

(4) כ"ה במכילתא לפנינו ובי"ש. וראה מכילתא הוצאת הארואויטץ שהובא בהמכילתא ההמשך ולטוטפות בין עיניך. ולפי' הוא הכתוב דס"פ בא ב' והי' כי יביאך. אבל לכאורה הוא ט"ס שם. כ"י א) מעתיק. והי' כן לאות על ידך, שהוא בהפסוק ד' קדש. משא"כ ב' והי' שנאמר, והי' לאות על ידך (ובהשמטת תיבת „לך“). (ב) הדרשות שם באות באמצע הדרשות על הפסוקים ד' קדש, וממשיך שם בהדרשות על המשך הכתוב „למען תהי' תורת ה' בפיך“, ובכתוב שלאח"י, ושמרת את החוקה הזאת גר".

במכילתא דרשב"י ס"פ בא ע"ה פ' דס"פ בא: ומנין בנותן את התפילין לא יהא נותן אלא של יד (תחלה) ת"ל והי' לאות על ידך ומנין כשחולץ אין חולץ אלא של ראש (תחלה) ת"ל ולטוטפות בין עיניך כל זמן שהן בין עיניך יהיו שתיים.

— „מכאן אמרו“ — ווייס מען פון דעם אויך בנוגע למעשה האדם אין ביידע זמנים: „כשהוא נותן נותן של יד ואח"כ נותן של ראש וכשהוא חולץ חולץ את של ראש ואח"כ של יד“. ווייל אין דעם ענין פון „והי“ איז קיין חילוק ניט צווישן הנחה אדער חליצת תפילין.

ג. עס איז אבער שווער אזוי צו איינ- לערנען, ווארום

[נוסף אויף דעם וואס לפ"ז איז ניט גלאטיק התחלת הלשון פון דער מכילתא „כל זמן שתפילין של יד ביד תן את של ראש בראש“, ווייל לפי הנל האט ער געדארפט זאגן (ובסדר הפוך) „תהי" של ראש בראש כל זמן כו" וכו"ב — א לשון וואס רעדט וועגן די תפילין ווי זיי זיינען מונחים על גופו, און ניט א לשון וואס רעדט וועגן הנחתן ע"י האדם — געפינט מען אז]

אין ספרי בפרשתנו שטייט דער זעל- בער לשון ווי אין מכילתא („כל זמן של יד ביד תן של ראש בראש, מכאן אמרו כשנותן תפילין נותן של יד תחילה ואח"כ של ראש וכשהוא חולץ חולץ את של ראש תחילה ואח"כ חולץ של יד“) — אעפ"כ לערנט עס דער ספרי ארויס פון דעם פסוק שבפרשתנו: „וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך“, וואס רעדט וועגן דעם חיוב ומצות הנחת (תפילין שעל) האדם.

עוד צ"ע בגמרא גופא: לאחר דעם אז פון „והיו“ לערנט די גמרא אפ אז „כל זמן שבין עיניך יהו שתיים“, איז כשם ווי מהאי טעמא פארשטייט מען אז „כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד“ (ווי די גמרא זאגט), ווייס מען אויך

דער ביאור בזה: דער חילוק צווישן דעם ציווי „והי" לך לאות על ירך" אין פ' קדש, און דער ציווי „וקשרתם לאות על ירך" שבפרשתנו, איז: בפרשתנו איז די מצוה עשיית (הקשירה שעל) האדם — „וקשרתם לאות על ירך“; משא"כ אין פסוק „והי" לך לאות על ירך" בפ' קדש איז דער ציווי „והי" — אז די תפילין זאלן זיין „לאות על ירך ולזכרון בין עיניך“.

בסגנון אחר: דער פסוק בפרשתנו רעדט וועגן „גברא“, און בפ' קדש „והי" לך לאות על ירך“ — וועגן „חפצא“.

און היות די גמרא רעדט וועגן דעם סדר הנחת תפילין, מצד (דעם חיוב) גברא' — „כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש“ — לערנט עס די גמרא ארויס פון דעם פסוק וואו ס'איז די מצות המניח: „וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך“.

און דעריבער דארף מען האבן א בא- זונדער לימוד („כל זמן שבין עיניך יהו שתיים“) אויף חליצת תפילין, וואס האט ניט קיין שייכות צום חיוב וסדר הנחת תפילין.

אין מכילתא אבער רעדט זיך ניט וועגן מצות הנחת תפילין מצד הגברא, נאר ווי די תפילין אלס חפצא זיינען „לאות על ירך ולזכרון בין עיניך“, דער- פאר איז דער לימוד פון פסוק „והי" לך לאות על ירך“, אז „כל זמן שתפילין של יד ביד תן את של ראש בראש“, ובמילא

(6) ונפק"מ כשקשרם בזמן כשאין חיוב תפילין. — וראה הערה 23.

(7) ובא בהמשך הסוגיא (שם לפני) ע"ד חיובי גברא: ברכת התפילין, סח בין תפילה לתפילה כו. ולהעיר מההמשך בגמ' שם לאחר תיר תפילין כו, אף שכל הסוגיא לפני מדברת ע"ד תפילין, אלא שלפניו מדובר ע"ד הנחת וברכתן (של הגברא).

(8) ולהעיר גם שבהפסוק נאמר „והי" לך לאות גי' ולא כהפסוק דס"פ בא: והי" לאות.

לשונות אין מכילתא און אין ספרי: א) אין מכילתא איז דער לשון „מכאן אמרו מצות תפילין כו“ און אין ספרי „מכאן אמרו כשנותן תפילין כו“ ב) אין ספרי איז ער מוסיף „כשנותן תפילין נותן של יד תחילה כו“ וכשהוא חולץ חולץ את של ראש תחילה כו“; משאכ אין מכילתא.

ה. והביאור בזה:

דאס וואס תפילין של יד דארף מען מקדים זיין פאר הנחת תפילין של ראש, אעפֿ אז זיי זיינען צוויי מצות און אינן מעכבות זו את זו¹⁰, קען מען לערנען בכמה אופנים¹¹:

א) דאס איז א דין בתפילין של ראש: די שלימות המצוה פון תפילין של ראש איז נאָר בשעת אויף דער האַנט איז דאָ דער של יד, ולכן דארף ער פאַר'ן לייגן תפילין של ראש לייגן תפילין של יד.

ב) ס'איז א דין אין דעם סדר ווי דער גברא דארף לייגן די תפילין — פריער דארף ער לייגן תפילין של יד און דער-נאָך תפילין של ראש. ד.ה. דאָס איז ניט נוגע צו דער מצוה פון תפילין שר¹² (און אויך ניט צו דער תפילין של יד) נאָר א דין אין סדר הנחתן על ידי האדם המניח¹³.

10) משנה מנחות לה, א. רמב"ם הל' תפילין פ"ד ה"ד. תוס' וראדה"ז א"ח ר"ס כו. ובש"ע אדה"ז שם סכ"ה ס"ג. וראה תוס' ערכין שם. לקמן הערה 21, 27.

11) להעיר מלקוש חס"ז ע' 301 ואילך סעיף ו ובהערות שם.

12) להעיר מצפ"ע לרמב"ם הל' תפילין שם, דגבי תפילין של יד המצוה היא ההנחה או הקשרה כו אבל בשל ראש המצוה שיהי מונח כו ומ"מ גם בשל יד מברך כו דזה גורם לשל ראש שיהי מונח משום דכל שבין ענין יחא שנים. וראה לקמן בפנים.

13) ב' אופנים הנ"ל י"ל באופן אחר: אם נוגעת השלילה — דהנחת תפילין של ראש לא תהי לפני

אז „כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש“ (כדרשת המכילתא). צוליב וואס דארף די גמרא דעם לימוד פון סדר הציוויים: „וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך“?

ד. ולכאורה יש לומר, אז אין הכי נמי: לפי המסקנא לערנט מען טאקע אפ ביידע דינים — סיי „כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש“ און סיי „וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד“ — פון דעם וואס „אמר קרא והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהו שתיים“, און ווי מען גע-פינט בכמה פוסקים, און דעמאלט איז דאס אויך מתאים מיט דער דרשה פון ספרי הנ"ל.

אבער לפי זה ווערט נאך שווערער די קושיא הנ"ל: וויבאלד אז סוף-סוף לערנט די גמרא אפ ביידע דינים פון איין לימוד („והיו“), ווי די מכילתא — היינט פארוואס לערנט עס די גמרא (און דער ספרי) ניט ארויס פון דעם פריער-דיקן פסוק אין פ' קדש (כדרשת המכילתא)?

אויך פאדערט זיך הסברה אין די ב' אופני לימוד — צי דער חילוק צווישן זיי איז נאָר משמעות דורשין, אָדער ס'איז דאָ א נפק"מ להלכה פון וועלכן פסוק מען לערנט דאָס אַרויס?

אויך געפינט מען שינויים צווישן די

9) ראה תודיה של יד (ערכין ג, ב). וכן מפורש בנמוקי הלכות תפילין שם. ראה מעדני יו"ט להלכות קטנות להראש הל' תפילין סט"ז אות ב. אבודרהם שער ג (ברכת השחר). שאלת יעביץ ח"א סכ"ה. ובכ"מ.

אבל בתודיה וקשרתם מנחות שם (תודיה עבורי יומא לג, ב) לא משמע כן. וכן מפורש בשו"ת הראש כלל ג ס"א. ט"ז א"ח סכ"ה סק"ד (וראה שם סק"ה). ש"ע אדה"ז שם ס"ב. ועוד.

ראש), אדער עס איז גענוג אז ער וועט נאכדעם אנטאן די תפילין של יד, וכידוע די מחלוקת הפוסקים והאחרונים בזה.¹⁶

לויטן ערשטן אופן, אז עס איז א דין אין דער שלימות פון מצות תפילין של ראש, אין דעם וואס זיי זיינען מונחים על ראשו, דארף ער ניט חולץ זיין דעם של ראש און ס'איז מספיק אז ער וועט אנטאן גלייך די תפילין של יד, און עס ווערט שוין דערמיט די שלימות המצוה פון של ראש.

לויטן דריטן¹⁷ אופן אבער, אז דאס איז א דין במצות תפילין¹⁸, איז מובן, אז ער דארף חולץ זיין די תפילין של ראש און לייגן זיי כסדרם.

ו. און דאס איז דער חילוק צווישן דעם לימוד „כל זמן שבין עיניך יהו שתיים" וואס די גמרא לערנט אפ, און דעם לימוד אין מכילתא „מכאן אמרו מצות תפילין כשהוא נותן נותן של יד ואח"כ נותן של ראש וכשהוא חולץ כו":

דער לימוד „כל זמן שבין עיניך יהו שתיים" מיינט, אז דאס איז א דין אין תש"ר: דאס וואס מ'דארף מקדים זיין די תש"י ("יהו שתיים") איז נוגע צו שלימות מצות תש"ר (שבין עיניך)¹⁹. ובמילא, בשעת אז הקדים תש"ר לתש"י איז מספיק די הנחה פון תש"י דערנאך און

איינע פון די נפק"מ בפשטות צווישן די צוויי אופנים איז — אויב²⁰ ער האט זיי ביידע געלייגט בבת אחת: לויטן ערשטן אופן, אז דאס איז נוגע נאך צו שלימות המצוה פון תפילין של ראש, איז ער אויך אין דעם פאל מקיים די מצוה בשלימותה; אבער לויטן צווייטן אופן, אז דאס איז א דין אין סדר הנחת האדם, אז פריער דארף ער לייגן תפילין של יד און דערנאך תפילין של ראש, יש לומר, אז אט דער סדר פעלט דעמאלט ווען ער לייגט זיי בבת אחת.²¹

נאך אז אופן: ג) קען מען לערנען, דאס איז א דין אין „מצות תפילין". ד.ה. אז דער סדר הנחתו — דער חוב הקדימה פון הנחת של יד — איז א טייל פון מצות תפילין של יד ושל ראש (בשעת מען איז מחוייב אין ביידע).

און די נפק"מ להלכה למעשה²², יש לומר: ווען איינער האט געלייגט די תש"ר איידער ער האט געלייגט דעם של יד — צי ער איז מחוייב אויסצוטאן די תפילין און לייגן זיי נאכאמאל כסדרן (פריער תפילין של יד און דערנאך של

הנחת תש"י, או שנוגע בחיוב, שיניח תש"י לפני הנחת תש"ר. והנפק"מ דלקמן בפנים י"ל גם בזה. וראה הערה הבאה.

ולעזיר גם מפרמ"ג (רא"א) ר"ס כו (נכ"מ) — ראה בהנמסם בהערה (16) מדוע יצא בשינוי סדר, הרי כל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני. וראה לקח טוב שבהערה 18. וראה לקמן בפנים.

13) להעיר משקרים הכללית הידועה: כשצריך להיות זה אחר זה — היוצא כשנעשה בבת אחת (צינונים לתורה להר"י ענגל כלל לה).

14) ראה גם חמדת ישראל מ"ע יב"ג.

15) להעיר גם מהשקרים בשתי הלחם אם מנחה חדשה הוא דין בשתי הלחם, או דהוא דין במנחות (דשתי הלחם יהיו המתיר שלהם). והנפק"מ: אם עבר והקריב מנחה מתבואה חדשה לפני שתי הלחם (ראה לקו"ש ח"ז ע' 54, חל"ב ע' 135 ואילך. ויש').

16) ט"ז א"ח סתרפ"ד סק"ד. מג"א שם סק"ה. כל הדיעות בזה נקבצו במאסף לכל המחנות סכ"ה סקצ"ג. ויש'.

17) לאופן ה' — ראה לקמן סעיף ז'.

18) ראה לקח טוב להר"י ענגל כלל ה' (יח, א ואילך) בארוכה אם שינוי הסדר הוא חסרון בגוף המצוה, או שהיו חסרון מבחור, ויש' לכריכ מקומות.

19) ולעזיר מלשון הנמק"ש שם ד"ה יהו שתיים: וכיון שכן צריך שילבשם אחרונים. וראה שם לפני ד"ה אין מעבירין וכו' (ראה לעיל הערה 13).

האט ניט קיין שייכות צו דער מצות תפילין, און אלס תנאי (ווי רוב תנאי המצוה) איז דאס אפשר ניט לעיכובא²² — ובמילא, אויב הקדים תשרי איז מספיק ער זאל לייגן נאכדעם דעם של יד און איז דערמיט מקיים מצות תפילין כדבעי:

אדער מ'קען זאגן, אז דער דין אין סדר הנחת ווערט נמשך אויך אויף ווייטער, אז דאס וואס די תפילין זיינען נאכדעם מונחים אויף אים איז א המשך פון א הנחה פון תשרי אן דער הקדמת תשרי²³, ובמילא דארף ער חולץ זיין דעם של ראש און זיי לייגן כסדרם.

ויש לומר, אז דערמיט וואס די גמרא זאגט אז „רב הונא אסברא לי (אז הקדמת חליצת של ראש לערן איך ארויס פון דעם וואס) אמר קרא והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהו שתיים“, איז די גמרא מפרש אז דער ערשטער לימוד בנוגע דעם סדר ההנחה (כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש . . . דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך“) איז נאך א תנאי אין מעשה ההנחה של הגמרא און ניט אינעם דין פון מצות תפילין גופא; צו מצות תפילין איז בלויז נוגע דער פרט אז „כל זמן שבין עיניך יהו שתיים“.

און אויף דעם קומט צו די הוספה אין ספרי (וואס מ'לערנט עס אויך ארויס פון „וקשרתם גו“) „כל זמן של יד ביד חן של ראש בראש מכאן אמרו כשנותן תפילין נותן של יד תחילה ואח"כ של

דערמיט איז ער שוין מכאן ולהבא מקיים דעם חיוב פון „כל זמן שבין עיניך יהו שתיים“²⁰.

לויט דער מכילתא אבער, איז דער לימוד, אז „מכאן אמרו) מצות תפילין (דער גדר פון מצות תפילין איז באופן אז) כשהוא נותן נותן של יד ואח"כ נותן של ראש“, אז הקדמת ש"י איז סדר הנחתו איז א דין אין מצות תפילין²¹; ובמילא בשעת הקדים תשרי פעלט דער דין במצות תפילין²², און ער דארף חולץ זיין און אנטאן כסדרו.

ז. לויטן צווייטן אופן הג"ל, אז דאס איז א דין נאך אין סדר הנחת תפילין ע"י האדם, איז דא א נתינת מקום צו טראכטן — צי דאס איז נאך א תנאי און פרט אין סדר ההנחה של האדם און דאס

(20) ראה ט"ז שם שחולק על האבודרהם וס"ל שצא כאשר הניח תשרי אחר תשרי, ומביא רק „כ"ז שבין עיניך כו"י. ועד"ז בשאלת יעביץ שם. וראה פני משה לירושלמי מעשר שני פ"ה היה (ה"ח). ובכמה ספרים שהובאו במאסף לכל המחנות שם. (21) אף אם נאמר ש"י מצות הן (וראה לקמן הערה 27). ועד"ז משי"ב בתוס' ערכין שם. ולהעיר מהדיעות (רי"ף הל' תפילין. רמב"ם שם היה. שריע (ודאדה"ז) סכ"ה ס"ה (ס"ג). ועוד) שמברכין ברכה אחת על התפילין (וראה תשובות הרמב"ם הוצאת פריימן סי' ו'). וראה פרש"י מנחות לו, רע"א (וראה תודיה אשר ברכות ס, ב): „להניח“, דבשל יד מחזיר להניח: מצות תפילין, דעכשיו גומר את המצוה. ודוחק לומר שזהו להדיעה שמצוה אחת הן. ולהעיר מהדיעות (הובא בארחות חיים הל' תפילין סכ"א. או"ז ח"א ס"י תקעה). הגהות סמ"ק סי' קנ"ג) שמפרש שכשיש לו שתיהן — מעכבות. וראה ביאור הרי"ף פערלא לסהמ"צ רס"ג מ"ע ה"ו. המובא בהערה הבאה. וראה אנציקלופדי תלמודית ע' הנחת תפילין, ושי"ג.

(22) ראה ספר החיים (להרש"ק) או"ח סכ"ה ס"ו. אלא שלדעתו הוי בכלל תולמיה ומצד כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים. ולהעיר גם משרית הרדב"ז ח"א סתקכ"ט שמכיון שהוא מחויב לקשור של יד תחלה עדיין לא הגיע זמן של ראש.

²² ראה גם לקח טוב שם.

(23) להעיר מדין הניחם קודם אור היום (מנחות שם. וראה צפע"ג שם) ובצפע"ג מהד"ת ע, ד: דתפילין ש"י הלבשה דבר הנמשך דכל רגע ורגע שהוא לבוש מקיים מצוה מאשיי כו"י.

מצוה איז געזאגט געווארן דער דין עקרי בהמצוה.

ויש להוסיף אז דער מקור אויף דעם אז דאס איז „מצות תפילין“, א דין אין דער מצוה גופא, איז ניט בלויז מצד דעם סדר הכתוב, נאר מצד לשון הכתוב:

פון דעם פסוק „והי' לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך ולא נאמר והיו לזכרון בין עיניך“ לערנט מען אפ (אין ראשון נים)²⁵ „ששתייהם נחשבים להוי' ועשי' אחת“²⁶, אבער להלכה (וואס דאס איז לויט דער דיעה אז מ'לערנט אפ דעם סדר הנחת תפילין פון „וקשרתם גו' והיו לטוטפות גו'“) זיינען זיי „נחשבים להוי' ועשי' אחת“ נאר אין דעם ענין „שצריך לתוכפן זו אחר זו בלא שום הפסק“²⁶;

אבער לויט דער מכילתא זיינען ביידע הנחות א „הוי' ועשי' אחת“ לגמרי.²⁷

(25) בעל המאור (והובא ברין) סוף ר"ה.

(26) שו"ע אדה"ז שם סכ"ב. וראה לבוש שם ס"י.

(27) ועפ"י י"ל בחילוק הדרשות דהמכילתא והש"ס בפשטות: להמכילתא תפילין של יד ותשיר הם מצוה אחת (וכדעת הבה"ג וזהר (ח"ב צא, א. ח"ג (רע"מ) רנז, א.) ועוד). ולכן למד' הדיו מהכתוב „והי' לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך“, שלא נאמר רק ציווי אחד — „והי' לך“, על תשי' ועל תשיר, ולא נאמר ציווי בפ"ע על תשיר (ראה פרשי' מנחות מד, א ד"ה בשמנה עשה בלי"א (שטמ"ק הגהות צ"ק ב"ח) (שם) וראה הגהות חשק שלמה שם);

משא"כ להש"ס דס"ל דב' מצות הן (ראה מנחות מד, א וכדעת הרמב"ם סהמ"צ מ"ע י"ג. סמ"ג עשין כא"כ. חינוך מצוה תכא"תכב. ועוד), למד ממש"נ „וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות גו'“, שנאמרו ב' ציווים על תשי' ועל תשיר (ראה פרשי' כ"ה גיל. אלי' זוטא סכ"ח סק"ג. העמק שאלה שם. וראה לקו"ש ח"ט ע' 53 ואילך).

ראש": לויט דער גמרא איז נאר נוגע אז זיי זאלן זיין מונחים על ראשו כל זמן שבין עיניך יהו שתיים: ד.ה. די הקדמה פון תשי' איז נאר בכדי עס זאל זיין שתיים כל זמן שבין עיניך;

אבער לויטן ספרי, איז צו מצות תפילין ש"ר נוגע (ניט נאר אז די תפילין של ראש זאלן זיין מונחים ווען אויך די תפילין של יד זיינען מונחים, נאר) אויך דער סדר ואופן פון „תן של ראש בראש“, און דעריבער „נותן של יד תחילה“, כדי עס זאל קענען זיין כדבעי דער „תן של ראש בראש“.

ח. ע"פ כהנ"ל איז אויך מובן וואס די מכילתא לערנט עס ארויס פון ערשטן פסוק ב' קדש „והי' לך לאות על ירך וגו'“ (און אויך ניט פון פסוק „והי' לאות על ירכה“ אין פ' והי' כי יביאך בס"פ בא): לויט דער מכילתא, וויבאלד אז דער סדר הנחתן איז א דין ב' „מצות תפילין“, ניט בלויז א דין אין דער מעשה הנחה פון גברא אדער אין דער שלימות מצות תפילין של ראש [וואס דעריבער איז דער לשון המכילתא „מכאן אמרו מצות תפילין כשהוא נותן נותן של יד ואח"כ נותן של ראש“ און זאגט ניט בקיצור „מכאן אמרו נותן של יד תחילה“, ווייל דער חיוב צו מקדים זיין דעם של יד איז ניט בלויז א תנאי כדי אז דערנאך זאל זיין דער „כל זמן שבין עיניך יהו שתיים“ אדער א תנאי באופן „תן של ראש בראש“, נאר א דין אין מצות תפילין].

דערפאר לערנט מען דאס אפ פון דעם ציווי אויף מצות תפילין צום ערשטן מאל²⁸, וואס פון דעם פאר-שטייט מען אז צוזאמען מיט דער עצם

(*) ועפ"י ג"ה הבי"ח שם מובן מה שהמכילתא למד מהכתוב דפ' קדש, ולא מהכתוב ב' והי' כי יביאך בס"פ בא. אבל צ"ע. וכן צ"ע בהגהות צ"ק שם.

וע"י הנחת תפילין יזכור³¹ את הבורא
יתברך וימעט הנאותיו³².

וואס בכללות זיינען דאס די צוויי
ענינים: הרגש, מדות שבלב, מצות —
תפילין ש"י, און תורה — תפילין של
ראש.

י"ד. און אויף דעם זיינען דא צוויי
הוראות: „כשהוא מניח מניח של יד
ואח"כ מניח של ראש דכתיב כו" — אַז
„יראת חטאו" דארף זיין „קודמת לחכמ"
תו³², יראה איז „תרעא . . לחכמה"³³.

און ווי ער איז מבאר בארוכה אין
תניא³⁴, אַז „ראשית העבודה ועיקרה
ושרשה" איז „לעורר תחלה היראה
הטבעית המסותרת בלב כל ישראל שלא
למרוד בממ"ה הקב"ה כו".

דערנאך קומט די צווייטע העכערע
הוראה: „כל זמן שבין עיניך יהו שתיס",
אַז די עבודה פון יראה פאָדערט זיך ניט
נאָר אַלס הקדמה צו לימוד התורה, נאָר
אַז אויך בשעת און צוזאַמען מיט לימוד
התורה (עבודה שבשכל והבנה והשגה
אין אלקות), דארף אויך זיין די עבודה
פון יראה, און דעמאָלט איז „חכמתו
מתקיימת"³²; [און דורכדעם קומט מען
צו צו נאָך אַ העכערע דרגא אין יראה
(ווי די וואָס קומט אַלס הקדמה צו
תורה) צו וועלכער מען קומט צו דורך
תורה און אויף וועלכער עס ווערט גע-
זאָגט „אם אין חכמה אין יראה"³⁵
וכמ"ש³⁶ „ויצוינו ה' לעשות את כל

פון דעם איז בדרך ממילא פאָר-
שטאַנדיק, אַז בשעת ער האָט משנה גע-
ווען (דעם סדר), איז דאָס ניט די „הוי"
ועש' אחת" שבכתוב, ולכן דארף ער זיי
נאָכאַמאָל אַנטאָן כסדרם.

ט. אַלע ענינים פון נגלה דתורה
זיינען דאָ ווי זיי דריקן זיך אויס
בפנימיות התורה (ואדרכה, די ענינים
אין נגלה ווערן נשתלשל²⁷ פון דעם ווי
זיי זיינען בפנימיות). ועד"ז בעניננו:

ס'איז הוקשה כל התורה כולה
לתפילין²⁸. איז כשם ווי אין תפילין
זיינען פאָראַן תפילין ש"י און תפילין
ש"ר, אַזוי זיינען אויך אין דער עבודה
פון תומ"צ פאָראַן די צוויי בחינות פון
תפילין: ש"י, וואָס מ'לייגט אויפן זרוע
כנגד הלב, ווייזט אויף דער עבודה
שבלב, יראה ה' און קבלת עול; און של
ראש, וואָס הנחתו איז כנגד המוח, ווייזט
אויף דער עבודה פון שכל, הבנה
והשגה.

[און ווי דאָס איז מודגש אין דעם דין
בנגלה בשוע, אַז קיום מצות תפילין איז
— „להניחם" על הזרוע כנגד הלב ועל
הראש כנגד המוח, כדי שזכור נסים
ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על
יחודו ואשר לו הכח והממשלה כו'
וישעבד³⁰ להקב"ה הנשמה שהיא במוח
וגם תאות ומחשבות לבו לעבודתו ית'.

27* כמובן ממש"כ בכתהאריז"ל (נגיד ומצוה
בתחלתו מע"ה. נהר שלום בהקדמת רחובות הנהר
בסופו. מ"ח מס' חיוב הנשמות פ"א מ"ב. וראה
הקדמת הר"ח' לשער ההקדמות. רמ"ז לזח"א ד,
סע"ב) דפרד"ס שבתורה הוא בדוגמת העולמות
אביע. — והעולמות ה"ה משתלשלים זמ"ז.

28) קידושין לה, א.

29) שו"ע אדה"ז שם ס"א. משו"ע שם ס"ה.

30) אשר, וישעבד כו' הנשמה כו' לבו' — הוא
חלק מקיום המצוה (ולא רק כוונת המצוה) — ראה
בי"ח לטאור"ת רס"ח ד"ה ויכוון.

31) והרי זכרון הוא במוח החכמה (ראה לקו"ת
ס"פ קדושים. ובכ"מ).

32) אבות פ"ג מ"ט.

33) זח"א ז, ב. וראה הנסמן בניצוצי זהר שם.

34) פמ"א.

35) אבות פ"ג מ"ז.

36) פרשתנו ו, כד.

החוקים האלה ליראה", וואס דאס איז די דרגא פון יראה עילאה, וואס ווערט נמשך דוקא נאך דער עבודה פון חכמה, כמבואר בארוכה אין חסידות³⁷.

יא. און אויף דעם איז מען מוסיף, אז דאס וואס הנחת תשי' דארף זיין פאר הנחת תשרי, יראתו קודמת לחכמתו, איז ניט נאך ווייל אזוי דארף זיין דער סדר אין הנהגת האדם, אז כדי צוצוקומען צו שלימות פון תשרי (חכמה), פון תורה, דארף מען האבן די הקדמה פון יראה וקבלת עול, כדי עס זאל זיין „חכמתו מתקיימת" — „כל זמן שבין עיניך יהו שתיים" [און דורכדעם קומט ער צו צו נאך א העכערע שלימות — אם אין חכמה אין יראה — עס ווערט אן עילוי אויך אין דער מדרג' פון תפילין של יד], נאך דער סדר גופא איז אן ענין פון „מצות תפילין".

ד.ה. דאס וואס מ'לייגט פריער תפילין של יד איז ווייל (אויך) דאס איז אן עיקר און סאיז דא אין דעם א מעלה³⁸: וויבאלד אז קב"ע (יראה), אפילו יראה תתאה, איז ענינה ביטול, היפך הישות, האט זי א שייכות³⁹ צום ביטול עצמי פון עצם הנפש, בחי' יחידה שבנפש — וואס איז העכער פון דער עבודה פון תשרי⁴⁰. און ווי תורת

הבעש"ט⁴¹ וועגן הנחת תפילין של הקב"ה (פריער תפילה של יד און נאך-דעם תפילה של ראש):

אין תפילין שלמעלה⁴² איז דער „של יד" מרמז אויף (דער עבודה פון) אנשים פשוטים, און דער „של ראש" — (דער עבודה פון) בעלי תורה; און אין הנחת תפילין שלמעלה איז די עבודה בקבלת עול פון אנשים פשוטים פריער, העכער פון דער עבודה פון די בעלי מוחין אין ידיעה והשגת התורה.

און ע"י כל זה ווערט אויפגעטאן „מצות תפילין" בשלימותה, עס ווערט „הוי' ועשי' אחת": דורכדעם וואס אין דער מדרגה פון תפילין של יד הערט זיך דער ענין פון „אחת", בחי' יחידה⁴³, פועל'ט דאס דעם „אחת" אויך אין תפילין של ראש, אין דער עבודה פון בעלי מוחין, אין ידיעה והשגת התורה.

און דורך דער עבודה פון „אחת" — איז מען ממשיך אין וועלט „אחד" — „כמאמר" תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו . . ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", אידן זיינען ממשיך דעם הוי' אחד „בארץ"⁴⁴.

(משיחת יו"ד שבט תשל"ז)

37) תניא ספכ"ג. פמ"ג. לקו"ת פרשתנו ט, ג ואילך. במדבר טז, ב ואילך. ובכ"מ. — וידועה הצ"ע בפרשי' יומא עב, ב ד"ה ותרעא.

38) ועד"ז הוא בחי' יחידה ויחידה שבתפילין שיר ותשי' — ראה לקו"ש ח"ט ע' 58, וש"נ.

39) ראה תו"א קיד, ד. ביאורו פא, א"ב. קונטרס העבודה פ"ג (ע' 18).

40) ועד"ז הוא בהבחי' דתשובה — ראה לקמן ע' 407.

41) ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 133.

42) שתוכנם שבחייתו דישאל (ברכות ו, סע"א).

43) תוד"ה עד אחת מנחות ית, א.

44) ברכות ו, א.

ואתחנן ג *

גמרא¹, אז „זבין לעכור׳ם לית בה משום דינא דבר מצרא כו׳ עכור׳ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב הוא״ — ד.ה. אז דאס איז א דין וואס זיין חיוב ליגט אויפ׳ן לוקח, און דעריבער איז עס נישט חל ווען „זבין לעכור׳ם״.

ב. אבער — גדר דין בר מצרא, קען מען מבאר זיין אויף צוויי אופנים:

א) דאס איז נאָר אַן ענין פון הנהגות ישרות וטובות; ד.ה. עס פעלט גארנישט אינעם חוקף הקנין פון לוקח, נאָר די חכמים האָבן אים מחייב געווען צו פירן זיך אין אַן אופן פון „ישר וטוב״, און דעריבער מוז ער דאָס (וואָס ער האָט קונה געווען) אָפּגעבן צום בר מצרא (און עדיז ביי אנדערע דינים פון בר מצרא).

ב) דער חיוב פון „ועשית הישר והטוב״ טוט אויף, אז דער בר מצרא באַקומט אַ געוויסע בעלות אויף דער שדה; און דעריבער איז דאָס וואָס דער לוקח דאַרף אָפּגעבן די פעלד צום בר מצרא איז עס נישט בלויז מצד אַ חיוב פון אַ הנהגה טובה אויף אים, נאָר ווייל די פעלד האָט אַ שייכות צום בר מצרא, ובלשון הנמוקי יוסף², „כאילו יש לו קצת קנין בגופו של קרקע״.

ג. דער חילוק צווישן די צוויי אופנים: לויטן ערשטן אופן, אז דער דינא דבר מצרא איז אַ גדר פון הנהגה טובה, איז דאָס געזאָגט געוואָרן צום לוקח, אַז ער דאַרף זיך פירן באופן ישר

א. פון דעם פסוק¹, „ועשית הישר והטוב בעיני ה׳״ לערנט מען אַפּ דעם דין פון „בר מצרא״²: בשעת איינער פאַרקויפט אַ פעלד צו אַ צווייטן, האָט דער בר מצרא (דער וואָס האָט אַ פעלד בשכנות פון דער פאַרקויפטער פעלד) די רעכט צו מסלק זיין דעם לוקח פון דער שדה און עס אָפּקויפן פאַר זיך, ווייל ס׳איז אַ טובה פאַר׳ן בר מצרא צו האָבן זיינע פעלדער צוזאַמען.

דער דין פון בר מצרא, ווי ער ווערט געזאָגט אין גמרא (און אויך גע׳פסק׳נט אין רמב״ם וכו׳)², איז: ווען דער לוקח האָט שוין געקויפט די פעלד, און מצד „ועשית הישר והטוב״ איז מען אים מסלק פון דער שדה³. פון דעם איז מובן, אַז דער חיוב פון ועשית הישר והטוב ליגט בעיקר אויפן לוקח, ווי-באַלד אַז פאַר אים איז נישט אַזאַ אונטער-שייד צי קויפן די פעלד אָדער אַ פעלד במקום אחר, משא״כ פאַרן בר-מצרא, איז „ישר וטוב״ אַז דער בר מצרא זאָל זיין דער קונה פון דער פעלד⁴.

אזוי איז אויך משמע פון דעם דין אין

(1) וסיום מס׳ סוכה.

(2) פרשתנו ו, יח.

(3) בי״מ קח, א. רמב״ם הלכות שכנים פ״ב ה״ה (אבל אינו מעתיק „בעיני הוי״. כן ממשיך אח״כ בחיפ׳ הסדר „טוב וישר הוא״ וכן בסוף הל׳ שכנים. וכן הוא בכ״מ בטור וכו׳. וצ״ע). — ובשו״ע אדה״ז הל׳ מכירה כ״ סוסי׳ה „ועשית הישר והטוב בעיני ה׳ אלוקיך״. — וכנראה הוא טה״ד. ויש לברר בדפוסים הקודמים.

(4) וכן בטושו״ע חר״מ ריש הלכות מצרנות (ס׳ קעה).

(5) וכמפורש בכמה מקומות, וראה לקמן

בהערות.

(6) שם קח, ב. וראה לקמן בפנים.

(7) בי״מ שם ד״ה והלכתא צריך למקנא מינ׳י. וראה לקמן הערה 16.